یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2	اوقتوبر 1930	سان 11

بو ساندا:

سیاسی بولم:

1 _ قازاغستانینگ اون ییللیغیدا — باش مقاله

2 _ ساویت قازاغستانینگ او ییللیغی مناسبتیله — بر توركستانلی

3 _ کوره‌شکی وه توركستان ملی حرکتی .II — چوقای اوغلی مصطفی

4 _ بورونغی چه‌کیت آغایکوف خاطره‌لاریندان «یاش توركستان»

5 _ توركستان وه آفغانستانداگی ایش روسچه «ب. ن.» قاریتیلدان

6 _ آغابکوف مکتوبی وه ترجمه‌سی.

ادبی بولم:

7 _ توركستان قورباشیلاریغا (شعر) — ایلمر

خبرلر بولمی:

8 _ تیشقی خبرلر

9 _ توركستان خبرلری

Yach Turkistan

(Le jeune Turkestan) No. 7-8

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

باشقارمادان:

بولیمزغا توغری کیلگه‌ن بوتون یازولار اوچون مجموعه‌مزنینگ بیتله‌ری آچیقدر.

باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطله‌ری:

ییللغی	—	2 دولار
آلتی آیلغی	—	1,2 دولار
اوچ آیلغی	—	60 سه‌نت
آیریم نسخه‌سی	—	20 سه‌نت

مجموعه‌مزگه تیوشلی هر تورلی یوللاماغلار اوچون آدرس:

Moustapha Tchokaï-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

Abdulvahap Kara

یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفكوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

ییل 2	اوقتوبر 1930	سان 11

قازاغستانك اون ییللیغی

قازاغستانك اون ییللیغی مناسبتی بله‌ن توركستانك بو قسمنده‌كی ساویت روسیه‌سی سیاستده‌ن قیسقه‌كه بولسا هم‌معلومات بیروب كیتیشنی لازم تاپامز.

بولشه‌ویكلر اداره باشیغا كیچیر كیچمه‌س ملی ایشلر قومیسارلیغی یانیدا قازاق شعبه‌سی توزوب بو شعبه‌نك باشیغا ایسكی تورغای ولایتی والیسی تیلنماچی وه اورینبورغ آخرانقاسی خدمتچیسی محمدیار تونغاچینی اوتقوزدیلار. مونه كورومزكه بولشه‌ویكلرنك برنچی آدیملاری قازاق خلقی مقدراتینی، او خلقنك اوز ایچیده‌ن چیققان دوشمانی بر پروواقاتورنك قولیغا تاپشیریش بله‌ن باشلانادر.

سوگراداان «بوتون قازاق ولایتلری فوق‌العاده قومیسارلیغی» اوروتی تشكیل ایتلدی. بو اوروتغا ایسه ساویت حكومتی بورونغی میبوه‌در، «بوزوق وه جوقونغان قازاق دستپنوف» (Stepnow) نی بلگیله‌دی. بو ستپنوف قازاق خلقیده‌ن یاشیرماق اوچون «علی بك جانگلدین» آتی بله‌ن یوره‌تورگه‌ن بولدی.

«تورك یوردی» تورك اوجاقلارینك فكرلرینی تاراتوچی آیلق مجموعه‌در. لاتین حرفلریله چیقادر.

«اودلو یورت» رسولزاده محمد امین بیكنك باش محررلگی وه مقتدر آذری محررلرینك اشتراكی بله‌ن استانبولده چیقادر. ملیتچی وه استقلالچی آیلق مجموعه‌در. «كیچیك تورك» آتالغان توغایسز آذربایجانك ملی مفكوره‌سینی تاراتار وه آقلایدر. لاتین حرفلریله چیقادر.

آدرسی: Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«ییلدیریش» استقلالچی آذری محررلری تاماندان استانبولده، هر پنجشنبه كونی، چیقاریلماقدا بولغان هفتالق غازیتادر. یاقین، اورتا وه اوزاق توغو (شرق)دا آیتوقسا تورك دنیاسیده یولوب توروگه‌ن سیاسی، ملی، حرثی وه اجتماعی حركتلر توغریسیده موثوق معلومات بیریب توره‌در. لاتین حرفلریله چیقادر.

آدرسی: Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومتی» فرانسوزچه آیلق مجموعه‌در. توركستان، قفقاسیا هم اوقراینالی آتاقلی محررلرنك اشتراكی بله‌ن پاریسدا چیقاریلادر. آدرسی:

3, Rue du Sabot Paris (6e)

«ملی یول» شمال توركلرینك آتاقلی ادیبی عیاض اسحاقی بیكنك باش محررلگی بله‌ن وارشاوادا، عرب حرفلریله، چیقادر. ایدیل-اورال وه قریم استقلال فكرینه خدمت ایتوچی آیلق مجموعه‌در.

«امل مجموعه‌سی» قریم توركلرینك استقلال فكرینی تاراتادرغان اون‌بش كونلك مجموعه‌در. عرب حرفلریله چیقادر. آدرسی:

„Emel Medjmuasi" str. Ardealului N. 3
Bazargic-Romania

Abdulvahap Kara

بوتون تورکستانده مشهور متهم کولبای توغوسوفنیده ساویت حکومتی سه‌یفولینگ اوروپاسادی قیلوب تعین ایتدی. 1916 نچی یلی ، بوتون تورکستان خلقی عصیان قیلغان بر آنده ، چار حکومتی سیاستینی یاقلاب چیقغان بر که تورکستانلی شو کولبای توغوسوف ایدی. توغوسوف چار حکومتینینگ مهاجرت سیاستینی ده یاقلاراندی.

پرووافاتور توغاچین ، میسیونر سه‌یفوف ، متهم توغوسوف دن سوکرا ساویت حکومتی ایسکیدن شارلاتانلقی بلن تانیلغان پاختیان قارانایوفنی سایلادی. پاختیان قارانایوف چار مینستر لری ستالیپین وه قریواشه‌ین لرنینگ مهاجرت سیاستلرینکه خدمت ایتکن بر که دالا قازاغیدر.

پرووافاتور ، میسیونر وه ایکی متهم — منه ، بونلار ساویت سیاستینینگ تورکستان دالالاریدا سویه‌نکن تورت آیاغی... قازاق خلقی ایسه نه او کتابر انقلابنده وه نه ده ساویت حکومتینینگ چوللرده محکمله‌شیده هیچ بر قاتناشماغان. قازاقلار وه بوتون تورکستان خلقی ایسه ایمدیکه قدر هیچ توختاماسدان موسقوا دیکتاتوراسیکه قارشو کورمشدیلر وه کوره‌شه‌دورلر.

1919 نچی یلنینگ 10 نچی ایولنده قازاق ولایتی اداره ایتمه‌ک اوچون انقلاب قومیته‌سی توزیلش وه 1920 نچی یلنینگ 26 نچی آوغوستندادا مختاریتلی قازاغستان سوسیالیست ساویت جمهوریتی ، یه‌سه‌ش ده کره‌نی چیقدی. بو جمهوریتکه سه‌مه‌ی ، آقمولا ، تورغای ، اورال ولایتلری ، آسترخان ولایتینینگ بر قسمی (بوکای اورداسی) ، ماورای قاسپی ولایتینینگ مانغیشلاق قضاسی بلن اورینبورغ ولایتینینگ بر قسمی کیرمه‌ک ایدی.

قازاق اهالیسی یوق درجه‌سنده بولغان اورینبورغ شهرینی ده قازاغستاننینگ مرکزی قیلیب سایلادیلار. 1924 نچی یلی تورکستانده ملی چیکره‌لرکه آیریش دیکه‌ن سیاست تطبیق ایتیله باشلاغاچ اوشال یلنینگ دیکابرنده قازاغستان ایمدیکی شکلینی آلدی. بو قا-

ریدا کوره‌سیلکه‌ن دائره‌لر اوشیکه بوروغی سیردریا ، یه‌دی سو وه آمودریا ولایتلرینینگ قازاقلار آزتور که‌ن قسملریده قوشولدی. قازاغستان پایتختی آقمسجد شهریکه کوچریلدی. (1) بوکونکی قازاغستان جمهوریتینینگ کیکلکی 2 میلیون 960 مینگ مربع کیلومه‌تردر. یعنی حاضرکی اینکلته‌ره ، فرانسه ، آلمانیا ، ایتالیا ، ایسوچ وه نورویچ مملکتلری توپی حالدا آلغاندا هم قازاغستان کیکره‌قدر.

1926 نچی یلغی ساناق بویچه قازاغستاندا 6 میلیون 503 مینگ اهالی یاشایدر.

بو کوره‌سیلکه‌ن مقدارنینگ تخمیناً یوزده 30 که‌جه‌سی روس وه اوقرایالی مهاجرلردر. 540 مینگچه کوره‌سیلکه‌ن شهر خلقینینگ کوپی (تخمیناً یوزده 53 ی) روسلردر.

روس دهقان مهاجرلری اولکه‌نینگ اک اونوملی یرلرینکه یرله‌شتریلکه‌نلر. اولرنینگ کوپچیلکی قوستاناي ، آقمولا اوقروغلاری بلن سه‌مه‌ی ، یه‌دی سو وه سیردریا اوقروغلارینینگ سوغاریلغان قسملرینکه یرله‌شتریلکه‌ن.

یالغوز قازاغستاننینگ ایمه‌س بوتون ساویتلار اتفاقینینگ اک اونوملی یرلریده‌ن سانالغان قوستانايدا ، آقمولا اوقروغلاریدا روس مهاجرلری قالیقه یرله‌شتریلکه‌نلر. بو مهاجرلر قوستانايدا اهالینینگ یوزده 62 یاریمینی ، آقمولادا یوزده 54 یاریمینی تشکیل ایته‌دورلر.

ساویت روسیه‌سینینگ قازاغستانداکی ملی سیاستی قاراقتلری حقده بو یرده تفصیلاتکه کیریب اوتوریشکه احتیاج یوق. چونکی تورکستاننینگ دیکرلک هر سایندا ، بو ساویت ملی سیاستینینگ تورلو جهه‌تلریده‌ن کورونوشینی بیتمه‌رلک درجه‌ده یازماقدامز. بو یرده یالغوز ساویت روسیه‌سینینگ مهاجرت سیاستی حقده بر ایکی سوز ایتیب کیتمه‌کچی بولامز. بو مهاجرت سیاستی روس حاکمیتینینگ

(1) آقمسجدنینگ حاضرکی اسمی «قزیل اوردا» در.

Abdulvahap Kara

تورکستاندە یەنە دیمەك بولغانینی آك آچیق قیلوب سویلەب بیرەدر.

1924 نچی یلی ساوەت اتفاقی مرکز قومیتەسی قازاقستاننگ کوچەبە وە یاریم کوچەبە رایونلاری اوچون بیر اصلاحاتی قانونی قبول ایتدی. بو قانوننگ 14 نچی مادەسی «کوچەبە وە یاریم کوچەبە رایونلاردا یرلیلەرگە یر بیریش ایشلەری بوتونلەی یتکوزیلگەنچە مهاجرلەرگە وە تەدە پاللارغا ایجارەگە یر بیریلمەیدر» دیەدر.

محنت وە مدافعە شوراسیننگ 17 اوکتابر 1924 نچی یل تاریخلی قراریندا «ساوەت حکومتینگ قولونیزاسیون اساسلاری انقلابگەچە بولغان روس مهاجرت سیاستینگ بوتونلەی تیسکەریسیدر. یرلی خلق یر بیلەن تأمین ایتلیب یتکونچە هیچ بر یردە مهاجر یرلەشتیریشگە اذن بیریلمەیدر» دیلەدر.

قازاقستان اجرا قومیتەسی بو قانونغا سویەنوب 1925 نچی یلی بر قرار چیقاردی. بو قرار بوینچە قازاقستان تورالغیدا اوز اختیاری بیلەن کیلمەگەن بولغان مهاجرلەر یر آلیش حقیدەن محروم ایتیلەدیرلەر. فقط بو قرار موسقوا نمایندەسی غالاشچوکیننگ طلبی بیلەن یوق قیلندی. غالاشچوکین بو بویوروغینی کیچرەبیلمەك اوچون قازاق قوممونیستلارینی روس قیزیل عسکرینك کوچی بیلەن تهدید ایتدی.(1) بوندەی یوللار بیلەن قازاقستانغا آقینچاقدا بولغان روس موژیکلارینگ قازاق توپراقلارینا ایگە بولیشلاری دوام ایتدیریلدی...

قازاق قوممونیستلەری ایچندە ناراضیلقلار باشلادی. آتاقلی قوممونیستلارینگ کوبی اوپوزیسیونغا قوشیلوب کیتدیلەر. اسماعیل سعد وقاص اوغلی «بولشەویك» دیگەن موسقوا مجموعەسندە اوزون بر مقالە نشر ایتدی (1928 نچی یل یانوار). اسماعیل سعد وقاص او مقالەسیدە ریقوف، کالینین، زەلەنسکی، غالاشچوکین وە باشقا

(1) «تاکبکچی قازاق» ننگ 1927 نچی یل 28 نچی نویابر نومیریگە باقیلسین.

کیتەر کیچك موسقوا قوممونیستلارینی قولونیزاتورلق وە ایمپەریالیستلیك بیلەن عیبلەیدر.

حقیقتدە ساوەت حکومتینگ «کوچەبە وە یاریم کوچەبە رایونلاردا یرلی خلق یر بیلەن تأمین ایتلگونچە مهاجرلەرگە یر بیریش منع» ایتکەن قانونینی مدافعە ایتیشدەنکە عبارت بولغان قازاق قوممونیستلارینگ بو چیقیشغا، ساوەت اتفاقی اجرا قومیتەسی یەگیدەن تشکیل ایتکەن «مهاجرت قومیتەسی (ایکی، چارلق دوری «مهاجرت ادارەسی»)گە، یەگی سالینماقدا بولغان «تورك-سیب» تیمر یولی بویورەگیدە مهاجرلەر یرلەشتیریشگە باراولق «قانچا بیر بارلیغینی بیلگیلەش» امرینی بیریش بیلەن جواب بیردی.

بو امردەن بر آی سوگرا «مهاجرت قومیتەسی» 1928 دەن 1933 یلغاچا «تورك-سیب» تیمر یولی اطرافیدا 400 مینگ روس موژیکی یرلەشتیریش ممکین بولغانینی کورسەتدی. 1928 نچی یلنك 27 نچی آپریلندا زراعت قومیساری مهاجر کیتیریش اوچون قازاقستاندا نیر چارەلەر کوروشلکنی سوزەشگە قرار بیردی.

مەنە شوندەی قیلیب ساوەت حکومتی اوزی اوز قرارینی ایتکە آشیریشدان قایتدی وە تورکستاننگ قازاق قسمیگە روس موژیکلەری سیل کەبی آقوب کیلمەگە کیرەدیلەر. بو روس موژیکلەریگە کوبراق یر باسوب آلوب بیرە بیلیش، بوتیگە بر آزدا کوبراق روس موژیکینی بر آن آول تورکستانگە یرلەشتیرە بیلیش اوچون ساوەت حکومتی اوزینك «کوچەبە وە یاریم کوچەبە اهالینی اورناشتیریش قانونی» ایتکە آشیریشدان باش تارتدی.

سوڭ ییللاردا کی قازاق غازیتالاری قازاق خلقینی اورناشتیریش ایشینك اورنادان یوق بولوب کیتکەندەن قیلنغان شکایتلەر بیلەن تولگەندر. روس مهاجری کون کوندەن اوسوب بارادر...

قازاقستان اوچنچی یلنی یاشارام ایتەرکەن تورکستانلیلەرنك، ساوەت حکومتی سیاستینی آیریقسا مهاجرت سیاستینی، اهمیت بیلەن تکشیریشلەری کیرەك.

Abdulvahap Kara

بر خلقنىڭ اوستىدەكى تضيىق نه قدر آغىر وه كوردىكى حقرلىق قانچا كوپ بولسا، اونىڭ حقيقى حياتىنىڭ ميدانىغه چيقيشى وه مقاومت كوچىنىڭ آرتيشى او نسبتده تيز بولادر. توركستان خلقىنىڭ روس حاكميتيگه قارشو حياتىنىڭ بر آن اولا قومەدن قىلىغه اوتيشيگه، شبهەمز، روسيه حكومتىنىڭ تعقيب ايتدىكى سياستده كوپكه ياردم ايتكەن. آرقاسى كيسيلمەى عملنىڭ هەر بر بورچه گيدە توركەن عصيانلار بر تاماندا تورسون، اوتكەن عصرنىڭ 80 نچى يىللەرندەگه بوتونلەى استيلا ايتيلگەن بر اولكه اهاليسىنىڭ تا 1905 انقلابلەرى روسيەدەگى تورلو انقلابى حركتلەرگه، روس ژوراليغىنى يقادرغان بوتون چيقشلارغا اشتراك ايتە باشلاشى بونى آچيق كورسەتوب تورەدر. توركستان خلقى ايلك اساوتى كوندەن بو كونكچه، بر آن اوچون بولسا هم روسيه حاكميتىدەن ممنون بولمغان. او دائما روسيه بويوندوروغيگه قارشو كورەشوب كيلگەن. ذاتاً اورتادا اونى ممنون ايتەدرگەن نه مادى وه نەده معنوى بر عامل تاپيلا آلود.

روس مستملكه سياستىنىڭ يكيرىمى مهاجرت مسئلەسى تشكيل ايتكەى هيچ كيمدەن ياشيرين بر مسئله ايمەس. چار حكومتىنىڭ سولاق شعارى «سيبرياده حقيقى بر روس سيبرياسى ياراتيلغانى كەبى، توركستانده ده حقيقى بر روس توركستانى ياراتماق» ايدى. بو مقصدى ئەلدە ايتش اوچون تا ايسكيدەن مشهور بولغان ايكى يول بار ايدى. بولارنىڭ بريسى: يرلى خلقنىڭ اقتصادى وه مدنى يوكسەلىشيگه توسوق بولوب، اونى سقالتكه، آرلوب يتيشيگه سوق ايتمەك، ايكنچيسىدە: بو اولكەگه روس مهاجرى كيتيرمەكله روس كوچليلكىنى تشكيل ايتمەك ايدى. روسيه استيلاسيگه مبتلا بولغان بر كوب اولكه وه خلقلەرنىڭ اسارت دوولەرىنى كوزدەن كيچيرسەك

بو حالنى آپ آچيق كورەمز. ذاتاً او توركستانيمزنىڭ اورتالا، آقمولا تاماملارىدا بر كوز آتساق، بەدى سو حادثاتىنى بر خاطرەدن كيچيرسەك كوب اوزاقلارغا باروب يورىشكه احتياج هم قالمايدر.

چار روسيەسىنىڭ بو ظالمانه سياستى توركستان ياشليغىنى اوز ملى يارلغى بولىدا كورەشكه مجبور ايتكەن ايدى. ياشليغيمز اولەرچە يىل كورەشدى، اونىڭ مقصدى خلقنىڭ كورگەن وه كورەكه بولغان حقرلقلارنى اورتادان بوتونلەى ايتقيتيب تاشلاش ايدى. اونىڭ اوچون پروغراميىنىڭ اساسى قطعيسىده بو مهاجرت سياستيگه قارشو كورەش وه خلقنىڭ تارتيلوب آلنغان حقينى قايتاروب آلىش هيچ بولماغاندا بو قاتلى سياستنىڭ دواميگه يول بيرمەسلك ايدى.

روسيەده هم تورلو سياسى بەن چارلق حكومتيگه قارشو كورەشمەكدە بولغان تورلو فرقەلەر بار ايدى. بو فرقەلەردەن بر قانچالارى توركستان خلقىنىڭ رأيىدە اوز طرفلارىدا كورەشمەك اوچون پروغرام وه ياتامەلەرىدە بو مسئلەگه دائر قيدلەر كيرتيكەن ايدى. قىسقاكه بر دورده بولسا هم بو روس فرقەلەرىنىڭ هيچ برىسىنىڭ ايتكەن سوزيگه اويمەگەنلكنى كورگەنيمزلى قيد ايتوب آڭ ياتراقلى ياتامەلەر نشر ايتكەن «مظلوم ملتلەر خلاسكارلارى» دوريگه كيچەمز.

1917 نچى يىلى تازاتيلغان بولشەويك ياتامەسنى كوروب كيرە، او يرده عينيله ياش توركستانلىنىڭ فكرينى كورەمز. او ياتامەده توركستان خلقىنىڭ حقى وه ملكىنىڭ تا لايقيدا يول بيرمەسلك قطعى صورتده تأمين ايتيلگەنى كەبى بو حركتده او كاگەته يارديملەر وعد ايتيلەدر.

ايشى بونگلەده قالمايدر. تورلو فرقه وه ساويت قونغرەلەرىدە قرارلار چيقاريلادر. بو قرارلارنىڭ هەممەسىده توركستان خلقىنىڭ آتوقنا تاڭزاقلارنىڭ ظلم وه حقرلق كورگەنلكلەرى، بوندن

Abdulvahap Kara

سوڭرا بوندای حقسزلقلارغا یول بیرمەسلىك كېرەككىكى وە چار
حكومتی ئاماىدان قیلىنغان حقسزلقلارنىڭ تصحیح ایتیلیشی لزومی
كەبی نەرسەلەر قید ایتیلگەن ایدی. بولەرنىڭ هەممەسی عینیلە تور-
كستان ملتچیلیكنىڭ طلبلەری ایدی.

بو دورەدە مهاجرت مسئلەسندن بحث ایتیش یالغوز اونی تنقید
معناسندە گنە ممكن ایدی. بو مهاجرت مسئلەسی بر تیسكەریچیلك
سانالغانی كەبی اونی یاقلاب سویلەوچیلەردە تیسكەریچی آتالارایدی.

بولارنىڭ هەممەسی ساوت حكومتینىڭ عمر ئاماىدان تهلكەلەر
بلەن قارشولاشاقدا بولغان چاغلارىغا عائد ایدی. زمان كیچدی،
وضعیت اوزگەردی. ساوت روسیەسیدە اوزینی بر آز چاغلاغاندەجس
ایتە باشلادی. آرتیق آلداب، یوپاتوب اوتوریشگە احتیاج قالمادی.
او آندا یاقی ساوت حكومتی رئیسی ریقوف «مهاجرت ایشلەرینی
یولگە قویش لزومی» حقندە ساوت قونغرەسی قارشوسدا حكو-
متنىڭ پروغرام نطقندە سویلەدیكە، پروفیدو ایب «آیریم اولكە وە
خلقلەرنىڭ منفعتلەرینی عمومی اتفاق (روسیە) منفعتیگە فدا ایتش
مجبوریتی» بلەن، میتروفانوف (Mitrofanow) هم «روس موزیقلە-
رینىڭ توركستانگە مدنیت كیترەچەكلەریندەن» سوز باشلادیلار. بو
باشلانغیچدان سوڭرادا مهاجرت پلانلاری، قانونلاری چیقاریلوب
«مهاجرت ادارەسی» قورولوشغا كیریشیلدی. آرتیق قونغرەلەردەگی
باثرافلی نطقلەر وە قرارلار یونولەدی اونوتیلگەن ایدی. خالاتچو-
كینی قازاغستاندا وە «چیرگین» كەبی گوردسوخته قریووشەیننىڭ
ساغ قولی بولغان آدملار موسقوادا كی «مهاجرت ادارەسی» باشندا
اوتوروب یاشیرین صورتدە یوریتوب كیلگەن ایشلەرنی آب آچیق
یوریتیش وە حكومت پروغرامیغا كیریتیشگە باشلادیلار. او كونگە قدر
هیچ یولغاندا آغزلاردا تیسكەریچی سانالوب كیلگەن مهاجرت
ایشی یلدرمەلەری «ساوت انقلابینىڭ» صحیفەلەریندن یولوب قالد-
یلار. ساوت حكومتی رئیسی ریقوف باشدا بولغانی حالدا بوتون

روس قوممونیستلەری ایسكی استالیین-قریووشەینن عنوانلەرینی
سوزلی باشلادیلار. بو كونگی بولشەویكلەرنىڭ سویلەمەگیدە بولغان
وعظلەرینی سوروشتروب كورسەك اولەرنىڭ هیچ بری یەڭی بر
نەرسە ایمەس. روس موزیقلەری آراسندا گی مهاجرت یوزغونلیغینی
آزالیتیشغا خدمت ایتیش فكری ریقوفنىڭ اوز ایجادی ایمەس،
ستالیین وصیتنامەسندەدر. پروفیدونك «آیریم اولكە وە خلقلەرنىڭ
منفعتلەرینی عمومی اتفاق (روسیە) منفعتیگە فدا ایتیش مجبوریتیندەن»
بحث ایتیشیدە، استالیینلك وقتیلە «قازاقلارنی ایمەس قازاق
چوللەرینی اویلاش كیرەك. بو كونگی تجربەلەر قازاغستان چوللە-
رینی یالغوز قازاقلارغا قالدیریش روسیە دولتی منافعی نقطةنظریندن
عفو ایتیلمەس بر گناە بولغانینی كورسەتەدر(1)» دیگەن، سوز-
لەریندەن فرقسزدر.

میتروفانوفلارنىڭ سایرەب یورگەن «كولتور» مسئلەسیدەیەگی
بر مسئلە ایمەس. بو وقتیلە كوپكە چەبەلگەن وە كوپ آدملارنىڭ
هم اوزلەرینی هم باشقالارینی آلداشغا سبب بولغان بر نەرسەدن
فقط اونىڭ نتیجەسیدە كوبەدن كوردولگەن. میتروفانوفنك بو یولدا
زحمت چیكوب، یوریتی اوزبكە فائدەسز بر ایش آرتیرشدان
باشقا بر نەرسە ایمەس. روس موزیقنىڭ توركستانگە كیترەدرگەن
«كولتور»ینی توركستان خلقی كوبەدن كوروب بیلیب قویغان.
ستالین روسیەسینىڭ «ناردوغی» بولغان بو موزیقنىڭ ستالیین رو-
سیەسی «معدنیەسندەن» باشقا «جنس بر فابریقات» بولوشغا ایمان-
درغان بر احمق او موزیقلەرنىڭ اوز ایچندە هم تاپیلماس دیب
اویلەیمز. عجبا میتروفانوفنك اوزی اینانارمی ایكەن؟!

بو ایش وە حقیقت بلەن اویمەگەن سوزلەر تا باشداناق تور-
كستان ملتچیسی آلدانا آلماغان ایدی. او، ایشنىڭ باشندا یاقی بو

(1) چار ملیتلەری ستالیین وە قریووشەیننىڭ „Записки Столыпина и Кривошеина „По [illegible]" (СПБ. 1911 г.) دیگەن اثریگە [illegible]

يالغان سوزلەرگە آلدانمانگ ، اصلىدە ايش باشقاچادر ، ديب ياقىر-
غان ايدى. توركستان خلقى اينە روسنىڭ آولياسى كېلسە ايلا
تانيدى. او «آق اوردوس قىزىل اوردوس بارى بر اوردوس» ديگەن
آتالار سوزىگە قاتتىغ ياپىشوب كېلمەكدەدر.

آرتىق ايش شو درجەگە كېلدى كە توركستان قوممونيستى ، قوممونولىدە اونى كورە باشلادى. بولشەويك روسيەنىڭ صادق خدمتچىلەرىدەن اون سەككىز سانىگە ايكە قوميسار حيدر على اوغلى اوز اشتراكى بىلەن ملتىنىڭ باشىغا كېلتىرىلمەكدە بولغان فلاكتلەرنى كورگەن آن جيدى آلاى وە اوز اوستىگە توشكەن وجدانى مسئولىتنى كوتەرە آلماى وجدانىنى قانى بىلەن تازالاشغا قرار بيردى. او «دنيا جنتىنىڭ» مركزى موسقوادا آلتون قافاسلاردا اولتورەرگەن اولوسىدىن بر نيچە ساعت ايلگەرى يازوب قالدىرغان وصيتنامەسىدە ، «ملتىگە روسلەر سىل كەبى آقماقدا» ديدر. ايكنچى آتاقلى بر قوميسار «مەن ملى وجدانىمنى روس ايمپرياليزمىگە ساتقان قوممونيست ايمەسمەن» ديگەندەن سوڭ قوممونيست «خلاسكار» روسيەنىڭ يوروتمەكدە بولغان مستملكەچىلىك ، ايمپرياليستلىك سياستىنىڭ ايچ يوزىنى آچوب بيرەدر. او ، «رىقوف» كابىنەسى باشدا بولغان حالدا روس قوممونيستلەرىنى قانلى ايمپرياليزم بىلەن عيبلەب ملى تىلمكدە دينى اورتاغا چىقاروب قويادر. ديمەك ساويت حكومتى رئيسى رىقوف چارلىق روسيەسى حكومتى رئيسى ستالىن عنوانىنى سوكى باشلاغان آيدا قازاق قوممونيستى اسماعيل سعد وقاص اوغلى وە ستالىن زمانىداكى مجادلەچى ملتداشلەرىنىڭ روليىنى اوينامغا باشلادىلەر («موسقوادا چىقادرغان «بولشەويك» مجموعەسىنىڭ 1928 يىل عنوان نومىرىندەكى «غيرى روس ملتلەر وە ملى قوممونيستلەر» مقالەسىگە باقىلسىن).

توركستان قوممونيستلەرى آراسىداكى آقىملارنى سوك فرقە قونفرەنسىدە مسئول قوممونيستلەر آغزىدان ايشىتدىگىمزگەبى تور-

كستان ساويت غازىتالارىدا يوى يەنەدە آچيقراق قىلوب كورسەتمەكدەدرلەر. قازاق قوممونيستلارى ايچىدەكى «ملتچىلىك افراطچى ملتچى (Ultra-Nationalist) صفتى بىلەن آتالوب كېلگەن «آلاش اوردا»چىلاردان هەم «تهلكەلىراق» بولغانىنى موسقوا آكەتلەرى اوزلەرى سويلەيدرلەر. مملكتدە يوروتيلمەكدە بولغان سياست ايسكى قانلى سياستنىڭ عينى بولغانى توركستان «ملى» قوممونيستلارىدا «ياش توركستان»چى يورتداش بىلەن بر كە توشوبە باشلاغان. آرادا آزمونخان قورامىس اوغلى كەبى بردە ياريم خائنلار چيقوب قالغان بولسا يوندايلار ايسكىدە هەم يوق ايمەس ايدى.

مەنە ساويت قازاغىستانىڭ X نچى يىلىدە تەبلەيىب قايتادان 1916 يىلنىڭ عرفەسىدە تورەمز. بوكون هەم توركستاندە ايزىلگەن وە ايزيلمەكدە بولغان توركستانلى بىلەن ايمپرياليست قىزىل روسلەر آراسىداكى قانلى كورەشدەن باشقا بر نرسە كورمەيمز. بوتون ياش توركستانلىلەر كيچە وە كوندوز تينمەسدەن بو قىزىل روسيەنىڭ 1917 نچى يىلى اوچون حاضرلانادرلار. هدفمز «توركستان توركستانلىلەرىگەدر» شعارىنىڭ تحققىدر. خلقمزنىڭ بخت وە سعادتى يالغوز شوندەگە تامين ايتلگەن بولادر. يورتدەن جوبان قىدىرىش زمانى كويدەن كيچوب كيتدى.

اى ياش قوممونيست يورتداش! كوزىڭنى بر آزدا ياخشىراق آچ. يورتىڭ وە خلقىڭ ياقىن كېلەجەكى اوچون حاضرلان!

بر توركستانلى.

كەرەنسكى وە توركستان ملى حركتى

II. (باشى اوتكەن سانىدا)

V. يوقارىدا تەيىنگەلەرىمىزگە قارشو يالغوز كەرەنسكى ايمەس باشقا كوپكنە روسلەر اينگليزلەرنىڭ هندليلەرگە قارشو ملى تكبرلكلەرى دەن بحث ايتەدرلەر. مەنيچە بو «ملى تكبرلك» ،

يالغوز ئينگليزلەرگە مخصوص بر «ملي خاصيت» ايمەس. كەرەنسكينىڭ اوزى هەم داخل بولغان حالدا روسلەردە بو خاصيتلىقا مبتلادر. شو يەردە «دني»نىڭ 03 نچي نومروسندەكي «كەكە چقورى سوداقلارى» سرلوحەلي كەرەنسكينىڭ 288 نچي باش مقالەسندەن بر آز نقل ايتوب كيتمەكچيمەن.

كەرەنسكي او مقالەسندە: «هيچ بر روس دەموقراتيەسينىڭ ادبيات وە نشرياتندە اوقرايىنا، گورجستان حەتتا توركستانغە قارشو «آبا وحشيليقي» وە يادبارلقدان بحث ايتمەگەنلىكيني مسئوليت بلەن قيد ايتە آلامەن.» ديدر.

بو يەردە، بر قانچا باش توركستانليلەرنىڭ آلاياغا كيليشلەرى مناسبتيلە «توركستان توبەلەرى وە بوخارا ايشەكلەرينىڭ» كيلگەندەن بحث ايتكەن دەموقرات غازيتاسي اوستدە توختاماقچي ايمەسەمەن. يەنە مەن 1924 نچي يلي يوكسەك بر روس ليبرال مأمورى بلەن بولغان مصاحبەمني ايسلەيمەن. اوشال يوكسەك روس مأمورى: «مەنە كورك مەن روس، سزدە قازاق. بوگا باقماسدان مەن سزك بلەن برگە اولتوروب تنگ حقوقلار كەبي كوروشمەكدەمەن» ديگەن ايدى. شو ليبرال روس مأمورى «روسيە»نىڭ توركستاندەكي دولت قوريش ايشلەرندە، فعلا اشتراك ايتكەن عيني زماندە هندلەرگە قارشو اينگليزنىڭ «ملي تكبرلگىدەن» شكايت ايتەدرگەن بر شخصيتدر.

ايشتەر ليبرال فكرلي مأمور، ايشتەر يوروپنى روسيە حكومتي باشلوغي كەرەنسكيدە كورونەدرگەن عمومي ملي خاصيت بر توركستانليلەرگە حقارت كوزي بلەن قاراشدان باشقا بر معنا افادە ايتمەيدر. مصاحبم ليبرال مأمور «مەنم قازاق بولغانيمغا قاراماسدان، مەن بلەن مصاحبە ايتيشگە تنزل» ايتەدر. كەرەنسكي ايسە حەتتا «توركستان حقندە يادبارلقدان بحث ايتمەسلك» لطفندە بولونادر.

«دني» غازيتاسينىڭ 1926 نچي يل 10 نويابر نومروسندە بولشەويكلەر تامانيدان قازاق صحراسيگە سوركون ايتلگەن روسنىڭ مكتوبي نشر ايتلدى. محررنىڭ وضعيتني كوزدە توتيلگەيدەن، مكتوبنىڭ بر قانچا يرلەرى چقاريلوب باسيلغان. بو قدر ايچە سوزگەچدەن كيچكەن مكتوبدە «دني» باش محررى كەرەنسكي توبەندەكي نقطەلەرني نشر ايتوب يوبارغان:

«بو سوركنچي (سوز سوركوندە كيلەرنىڭ احوالي روحيەسندەگي يارامس اوزگەريشلەر اوستدە) سوركوندە كيلەردەن كەتكە قسنك اوچ يلغا هەم جدي آلاغانلقلارى، يرلي «اوروغاچلار» „сочитается браком с [illegible], произведением местной фауны женского рода" بلەن مناسبتنىڭ باشلاتشلارى ايلە اثبات ايتيلە آلور» ديگەن مكتوب محررى، بر آزدا توبەندە «آرانغوتان» (ديمەك «مايمون»)دان دنياگە كيلوب سيكين سيكين عايلە شعمسي مأمورى درجەسيگە قدر چقا بليش اوزى يامان ايش ايمەس» ديب قازاقلارمزني ماسقارا قيلغان بولادر.

شو يەردە بو «اوروغاچي»، «آرانغوتان» كەبي حيوانات باغچالارندان قيديريلوب تاپيلغان ظريف آتالارنىڭ مكتوب وە «دني» محررلەرى طرفندەن بزنىڭ قازاقلار اوچون قوللانيلماقدا بولغانلىقني قاپاداندان ايسلەتوب كيتمەكچي بولامەن. كەرەنسكي مكتوب محررنك وضعيتني كوزدە توتوب، اويلەب نشر ايتديكي بر مكتوبدە حيوانگە مخصوص آتالارنىڭ سهوا نشر ايتيلوب كيتكەنيني سوزك آلاس. بونون بلا بزگە قارشو دەموقراتلق، انسانلق نزاكتي مسئلەسي اورنەگە كيلگەندە كەرەنسكي جنابلەرنىڭ دەموقراتلق ذهنيتي اولچوسينك يتشمەي قالغاندادر. بزلەرنى «آرانغوتان»، «حيوان» يريگە توشيروب كوريشدە كەرەنسكي مكتوب محررى بلەن تماما بر ذهنيتدەدر. بوندە اونىڭ اوز دەموقراتلقدان بولغان تتوبينگە هيچ بر تأثير ايتمەيدر.

بوراده كەرەنسكىگە ايكى سؤال بېرەمەن:

روس دەموقراتلارى وە روس سوسيالىستلارى، هندلەرگە «ملى تېگىرلىك»، كوزى بىلەن قاراشلارى اوچون، انگلەرەنى «بويوك دەموقراتىي مملكت» وە انگلىزلەرنى «بويوك دەموقرات» لقىلەريدەن محروم ايتكەنلەرمى؟ — البە يوق!

هندلەرنىڭ بر انگلىز دەموقراتىنىڭ مجموعەسىدە «آرانقوتان»، «حيوان» («ەقانونا») ديب تحقير قىلغانلارىنى كەرەنسكى آيا آلورمى؟ انگلەرەنىڭ هندستاندەگى دولت رەژيمى حقىدە تورلو فكرلەر بولا بىلىر. طبيعى بو رەژيمنىڭ كەمچىلىكلەرى هەم كوبدر. لاكىن او رەژيم بوكون كەرەنسكىنىڭ بزلەرنى قاراشتورمزغا بر ايمال قىلوب كورسەتەدىگى بولغان ايسكى روسيە رەژيمى بىلەن بر قاتارغا قويىلا آلمايدر.

كوڭلەرنىڭ بر كوندە هندستان ملى استقلالىنى آلسا، انگلتەرە رەژيمىدەن ميراث اولاراق اوگا ميليونلارچا هەكتار سوغارىلغان يېر، تيمير يول، تېلغراف، فابريقالاردا ايشلەب اورگەنگەن ميليونلارچا هند مأمورى وە ايشچىلەرى، بر قانچا دارالفنونلەر وە اولەرنى بتىرگەن ميڭلەرچە هند ضابىطلارى قالادر.

توركستاندە ايسە روسيە حاكميتىنىڭ «باخشىلقلارى»دان، آڭا باشدا «ميراث» اولاراق پالغوز «روس موژيكلەرى» قالادر.

بر آزغا توركستاندە يوروب كورەيلك، عجبا او يېردەدە بزلەرگە «حيوانى نظر» بىلەن باقوب معامله ايتش يوقمى ايكەن؟ سوراكوپىدەگى روسنىڭ مكتوبى بو سؤالگە اڭا آچيق ملت جوابى بېرەدر. توركستاندە روس حاكميتى تمثيل ايتمەكدە بولغان ساويت حكومتىنىڭ ويرلى حيوانلار، اوستىدە يوروتمەكدە بولغان روس ملتچىلك سياستى «حيوانلق»نىڭ آشوب كېتكەنلى ايمەسمى؟

VI. بر آزدا ساويت مطبوعاتىدەن نقل ايتەمز:

قازاغستاندا، ريددەر فابريقاسىدا قازاق ايشچىلەرىنى روس

ايشچىلەرى بىلەن برابر باشقا قويمايدرلار. («ەگەكىچى قازاق»)

قوموبىست اينتەرناسيونالىنىڭ 17 نچى قورولتايىنىڭ بويوروغى بىلەن توركستانگە سياحت قىلغان مشهور قوموبيست دومالقىرىل قيا، كومور معدنلەرىندە روس ايشچىلەرى باشلىقلارى يورتلەرنىڭ ايشيكلەرىدە مازالقكە رعايت ايتمەگەن اورتاقلار تاجيكلەر باشلىقلارغان يورتلەرگە يوبار بىلەمدلار، ديگەن تعبيرلەر اوقوغان. («پراودا ووستوكا»)، يەنە شو «پراودا ووستوكا»نىڭ شهادتىگە قاراغاندا «بوخارا ايش قوموناسى» كەبى يېرلەردە روس ايشچىلەرى اوزبېك ايشچىلەرىنى تاباقلاب يورەدلەر، توركستاننىڭ تيمير يولىنىڭ 137 كيلومەترەلك شمالى قسمندە، تاشكند تيمير يولىنىڭ آريس استانسيوندا، آقتوبا وە سەمەي ايش يورتلەرىندە يېرلى ايشچىلەرنى يەنەدە يامانراق كەلتەكلەيدرلەر. خلقمزگە قارشو قىلىنماقدا بولغان انسانلق معاملاتى جرجيوەسى ايچىدا بولغان ظلم وە ازيشلەر، آياكوز وە كەرەكودەگى ايكى يوغروم (قيرغيز) حيواڭلقنىڭ سوك درجەسىگە باروب چىقدى. آياكوز يوغرومىنىڭ 18 باشلوغىدان بريسى ايليا غالقوف، ايكنچيسى واسيلى سالاويوف، اوچنچيسىدە نقولاي زريندر. بو يوغروملارنىڭ اصل سىزىدە مەنە شو كەرەنسكىنىڭ دەموقراتىك غازيتاسىدا هەم بر تاپقان بزگە «حيوان»، «آرانقوتان» نظرى بىلەن قاراشدر.

VII. كەرەنسكى روسيەدەن آيرىلماق ايستەگەن ملتلەرنىڭ برلىگىنى هيچ كورە آلمايدر. او غيرى روس خلق نمايندەلەرىنى بويورلىكدەن هەمدە اجنبى اركان حربيەسى (؟)دەن تاريختلارىنى طلب ايتەدر. مەن توركستانلىلەر آلمايدان، بز توركستانلىلەرنىڭ هيچ كيم بىلەن نە آچيق وە نە دە ياشرين معاهدە يېسەمەگەنىمزنى بيلدىرىب كېتەمەن.

«حيوان»، «آرانقوتان» كەبى اسملەر تاققان وە بوندەن آرتيق قيمت بېرەگەن يوغروملارنىڭ ظلمندەن بر كرەلك قورتولوش

يولىكه توشكەن توركستانلىلەر، روس ظلمىدەن بيزگەن مظلوم
ملتلەرگە وە اولەرنىنگ حركتلەرىگە دوستلق كوزى بلەن قارايدى‌
لار وە اولەر بلەن بر قاتاردا استقلال مجادلەسيدەن هيچ تارتمايدى‌
لار. بز هيچ بر يات اركان حربيەسىنىنگ تأثيرندە وە يا رهبرلگى
آستدا ايمەسمز. «ماليە شعبەسى مأمورلگيگە قدر كوتەرىلە يېتكەن
آراموتان» لار اوزلەرىنىنگ ملى حقوقلەرىنى تانوت ملى ايلەرىمىزلەر
رىنى آنگلايدرغان درجەگە يېتيشيب قالديلار.

«دەموقرات هەم سوتسيالىست كەرەنسكى‌گە هندستان قانون
اساسينى اوزگەرتيش قومسيونى رئيسى اينگليز ليبرال‌ مستوتلە
ريدەن جون سايمونينگ بر يالانينى ايسلەتوب كيتمەكچيمەن. او
كشى 1928 نچى يلى نويابردە هندستان سياحتيگە باشلار آلديدا
شو قويودەگيلەرنى سويلەگەن ايدى. («وقت» غازيتاسىنىنگ 27. IX.
28. تاريخلى نومروسىدەن نقل ايتەمەن):

«هندستانىنگ تكامل وە انكشافى اوچون انگ مهم بولغان نظام
انتظام وە محكم بر ادارەنىنگ اينگليزلەر نمايندان پريلكەنلگينى او-
تونمەسلك كېرەك. بو، هندستان افكار عامەسى رهبرلەرى ذهنندە،
غرب معارف وە تحصيلنىنگ بر نتيجەسى بولغان كېنگ مشروطيت وە
تولە ملى استقلالنىنگ self-government قيمت، اهميتنى تقدير وە
طلب ايتەرلك بر فكر حاضرلادى. هندلىلەرنىنگ بريتانيا ايمپەر-
يومى تاريخىدەن اورگەنگەن يېتكيلەرىنى تېزراق اينگە آشيريش
اوچون شاشيلارىندان هيچ بر اينگليزنىنگ نارازى بولىشى كېرەك
ايمەس.»

كەرەنسكى‌نىنگ اوزى «روسيەنىنگ توركستاندەگى دولت ادارە
قوروليشى بولىندەگى فعاليتىنىنگ هندستاندەگيگە قاراغاندا ساغلام-
راق اساسدە» ايكەنى قانعندەدر. اونىنگ‌چون سوتسيالىست كەرە-
نسكى‌نىنگ، توركستانلىلارنىنگ روسيە تاريخىدەن اورگەنديكلەرىندەن
اوز مقدارلەرىگە ايگە بوليش بولىندەگى يېتكيلەرىنى بولكەويك

حكومتينىنگ چنگىز وحشيلگى زمانىدە اينگە آشيريش اوچون
آشيقماقلارىندان، بر اينگليز ليبرالىگە قاراغاندا بەتەرە آزراق
شكايت ايتيشى كېرەك ايدى.

اصل دەموقراتلق اولچوسى بلەن اينگ شوندای بولوب
چيقيشى كېرەك ايدى. فقط تأسفكە كەرەنسكى‌نىنگ قولىدەگى
بيبى «بيورووقراتيك اولچوسى»، اسلىدەن هيچ اوزگەرمەيدر. اونىنگ
دەموقراتلقى بر گە قدر يېتە آلمايدر...

VIII كەرەنسكى افنديم، توركستانلىلەرنى استقلال كورەشى يولىدە
يات اركان حربيەلەرى، باشلاب يورمەيدر. بزنى ساويت روسيەسى
هەمدە كەرەنسكى‌نىنگ «بيورووقراتيك اولچوسى» بلەن قورماقچى
بولغان روسيەسىدەن قاچيشقا هيچ بر يات اركانى (قوماندانلقى)
تشويق ايتمەيدر.

توركستاندەگى ساويت حكومتى روس ايشچيسى اسمىدەن
حركت ايتمەكدە بولغان بر روس حكومتى‌در. بونى آنلاق قوتمود
بيت شالوا ايلياوا اتفاق اجرا قوميتەسىنىنگ V نچى سەسيەسىندە
آچيق سويلەگەن. وقتيلە موسقوادا باشلاب توركەن يوردداشلەرم
واسطەسيلە مەنكە توركيەدەگى ساويت سفارتىدە مصلحتگذارلك
وظيفەسىنى تكليف ايتمەك آيتەگەن شو ايلياوا، آوروپادە ساويتلەر-
نىنگ توركستاندەگى سياستلەرى حقندە يالغان خبرلەر تارقاتوب
يورگەنمنى سويلەمەكچى بولوب شولەرنى ديگەن ايدى:

(اتفاق اجرا قوميتەسىنىنگ VI سەسيەسىنىنگ مضبطەلەرىندەن نقل
ايتەمەن 21 نچى جلد، 47-48 صحيفەلەر).

«اوزبكستان جمهوريتىنىنگ (ديمەك بوتون توركستاننىنگ م.چ.)
پرولەتارياتى اينگلەمەكدە بولغانىنى اونوتمەسلك كېرەك. اوزبكستا-
ندە «پرولەتاريات» آنگلاشيلمايدرغان بر سەنەدر. اوزبكستاندە
يېتيشكەن اوزبك ايشچيلەرى يوقدر. او يردەگى ايشچيلەر كېلگيند-
يلەردر.» بو حالدە توركستاندە ساويت حكومتى كيمكە تايانادر؟

Abdulvahap Kara

طبیعی ، مەنە شو «کیفگەن» عنصرلەرکە، کەرەنسکی‌نینگ «روس ملی اوردوسی» دیب قبولا ایتدیکی قیزیل اوردوکە تاپاناید. چونکە شو ساویت حکومتی بعضاً کەرەنسکی غازیتاسیندا هەم «روس ملی منافعی» مدافعە ایتوچی روس حکومتی بولوب کورونەدر. مثلاً شرقی ختای تیمر یولی اوستندە ساویت حکومتی بیلەن ختای آراسندا چیققان تارتیشمادا بولغانی کەبی، بزنینگ اوچون بو حکومت هیچ بر زمان هیچ بر شرائط آستندا ملی بولوب کورینە آلمەس. بوندە ساویت حکومتیگە قارشی کەرەنسکی بیلەن بزنینگ آرامزدا بولغان بر آیرما. شو نقطەدە موندەن بر آز زمان اول «دنی» غازیتاسیندا باسیلغان پروفەسور پروقوپوویچ‌نینگ مقالەسینی ایسلەیمەن. پروقوپوویچ ، ساویت حکومتی بیلەن لهستان آراسندا سوغیش چیقارسا ، ساویت حکومتی طرفندە بولیشنی اوز ملی وظیفەسی دیب بیلەدر. «دنی» غازیتاسی باشقارماسینگدە پروفەسور پروقوپوویچ بیلەن بر فکردە بولیشندا هیچ شبهە یوقدر. بزا بسە ساویت حکومتی ختای بیلەنمی ، لهستان بیلەنمی وە یا باشقا بر دولت بیلەنمی سوغیشقا کیرسە ، بزنی آچلیق محاصرەسی آستیدا آلوب قیرغان ، یورتیمزدە مهاجرت سیاستی یورونەکدە بولغان وە یورتمزدە بوغروملار ترتیب ایتوب یورگەن بو قانلی روس ساویت حکومتی نامانینی توتیشنی هیچ بر اویلیدە آلامسز.

کوبدەن تورکستان استقلالی فکریدە بولغانم(*) حالدا روس دەموقراتیسی بیلەن برگە ایشلەشوبدە کیلدم. مەنی بو یولدەن کەرەنسکی‌نینگ «پیودوقراتیک آرتیسی» هەم آیرماغان ایدی. فقط خالقینگ «جوان» ، «آراتونان» کبی اسملەر بریلیشی آرتیق صبر کاسەمنی تولدیردی. تحقیرنینگ بو قدریگە چیدی آلادم. مەن کەرەنسکی‌نینگ روسیەدەن آیریلماقچی بولغان خلقلەرنینگ

(*) "Orient et Occident" ناملی پاریس مجموعەسیندە 1923 نچی یل 17 نچی سانیدا چیققان مقالەمگە باقلیسن. م . چ .

سایەلەریگە بولغان بوتون مراجعەلەریگە قارشو مطلقا کەرەمەن. اونلەرنینگ هیچ بریسی ایشیتمەیمەندە. او ، کەرەنسکی ، بوندای حرکتلەری بیلەن تورکستانلیلەر کوزیندە یالغوز اوزینگە ساغنداگی میلیوقوفلارنی‌گە ایمەس ، سولداگی چەرنوف ختا دان ، آبرومو ویچلارگەچە بوتون روس دەموقراتیسی قاپقارا قیلوب کورسەتوب اوتودەدر. سبب ، تورکستان عامەسینگ نظریدە کەرەنسکی روس دەموقراتیسینینگ «باریب تورگەنی» دەدر.

بوکون بزنینگ برگە یولمز بار. اوده ملی قوتولوش یولیدر. ملی ، مستقل تورکستان یارتیش بزنینگ غایەمزدر. ملتچیلیک بزنیک آیوقیا شحصاً مەنم — سیاسی مفکورەمزنینگ سوگی ایمەس ، باشیدر. اولاً ملی مقدراتمزنی اوز قولیمزدا بولوندیریشنی تامین هەر بر تشبث وە آدیمیمزنینگ اساسی شرطیدر.

کەرەنسکی بیلمەلیدرکە «جوان» ، «آراتونان»لار ملی یەبلیک خاطرەلەریدەن یوقالماپدرغان وە یوقاتیلا آلماپدرغان نەرسەلەردر...

(بیتدی) چوقای اوغل مصطفی

بوروونغی جەکیست آغابیکوف خاطرەلەریدان(1)

بر توبەندە بوروونغی جەکیست آغابیکوف‌نینگ خاطرەلەریدان تورکستانمز بیلەن علاقەدار کیچیلک بر قسمنی نشر ایتەمز(2). بو پارچادا بوروونغی بوخارا امیری بیلەن قورباشیلاردان فضیل مخدوم وە کورشیرمەت (شیر محمد بیک)لەردەن بحث ایتیلەدر. بز بو آغا

(1) آغابیکوف خاطرەلەری مطبوعات یوزیندە «Copyright by Agabekow» («کوپیرەیت بای آغابیکوف») اشارەسی بیلەن باریلماقدا ، دیمک آغابیکوف‌نینگ رخصتیسز اونینگ خاطرەلەریدان مطبوعاتدا فائدەلانیب بولماس . اوشەنگ‌اوچون بز هەم خاطرە ایگەسیگە مراجعت ایتب «یاش تورکستان» صحیفەلەریدە تورکستانگە قاراشلی یرلەرینی باسماقا رخصت سایب آلدق . آغابیکوف‌نینگ اصل اسمی «آرتوتوف» دیر . باشقارما .

(2) «یاش تورکستان»‌نینگ کیلەچەک سانیدا ئالقین بر بیوە قسملەرینی نشر ایتەجەکمز .

Abdulvahap Kara

یکوفنگ شیر محمد بیک توغروسیده‌گی خبرینگ بزگه آغیر تأثیر ایتکه‌نینی طبیعی باشرا آلالیمز (بو حال بوتون تورکستانلیلرگه هم شونده‌ی تأثیر قیلا کیرمک). بوخارا امیرینگ یالغاندا کم بر حاکمیت ایسی اوچون اوز تاموبیکه‌جه سانیشغا حاضر بولغانی هیچ بر تورکستانلی شبهه ایتمه‌یدر. فقط شیر محمد بیکنگ بر مذاکره‌جاماسیدا بولشه‌ویک چه‌قاسینگ توزاقیغا توشوب قالغانلیغی خبری بزنی کوب متأثر قیلدی.

شیر محمد بیکنگ که‌ته سیاسی تجربه‌سی بولماغانلیغینی بیله‌مز. شیر محمد بیکنگ اوستده، روس بولشه‌ویک حکمرانلیغیغا قارشو اونینگ قوماندالی آستیدا کوره‌شوب اولگه‌ن مینگلرچه تورکستان شهیدلرینگ قانی مسئولیتی بارلیغیدان، بو شهید یورتداشلارینگ قانی کوره‌شیره‌تنگه بوتون حرکتلرنده کوب احتیاطلی بولوشینی وه روس چه‌کیستلرینگه اصلا یولوقماسلیغینی امر ایتمه ایدی.

مه‌ته آغایکوفنگ دیگه‌نلری:

«معلوماتیزگه قارالغاندا کوره‌شیره‌تنگ تونلده، فرغانه باسماچیلارینی اداره ایتوب یورگه‌ن چاغلار اوزیگه یاردم بریش حقنده، هندستان حکومتی بیله‌ن قیلغان بر معاهده‌نینگ نسخه‌سی یولیش کیرمک ایدی. اونگیچون کوره‌شیره‌ت بزنی کوب قزقزار ایدی. اونگله مذاکره‌گه باشلادق وه بونده‌ی بر وثیقه‌نینگ بولغانلیغی تیزگه آگلاشیلدی. لاکن بر آگه‌نلرنی (فضیل مخدوم بیله‌ن کوره‌شیره‌تنی) توتوب بولمادان اولارنی بوخارا امیرینینگ ازیگه سالیب ایشاده‌لک...»

بولشه‌ویکلر (اساس اعتباریله هه‌مه‌سی چه‌کیستلر) کوره‌شیره‌تنی هر قانده‌ی بر مذاکره‌گه چاقیرغان بولا بیلیرلر. حقیقتده هم کابلده‌گی ساویت سفارتی وقتیله کوره‌شیره‌ت بیله‌ن بر صلح مذاکره‌سی یوروتکه‌ن ایدی. بو صلح مذاکره‌سینینگ اساسی شرطله‌ری‌نده‌ن بری‌ده هند حکومتی بیله‌ن بولغان معاهده‌نی ساویت حکومتیگه بریش مسئله‌سی‌ده بولا بیلیر. طبیعی بونده‌ی بر معاهده اورتادا یوقده‌ی. فقط باشدا یه‌ره‌نیش مقصدی بیله‌ن مذاکره‌گه کیریشکه‌ن بولشه‌ویکلر سیاسی که‌ته تجربه‌گه ایگه بولغان کوره‌شیره‌تنی،

آغایکوفنگ دیدیکی کبی، بوخارا امیرینگ ازیگه سالیب یوبارغانلار.

بوخارا امیری تورکستان (بوخارا هم داخل بولغان حالدا) ملی استقلالینینگ اگ یامان دوشمانیدر. چونکه ملی مستقل تورکستان بونده‌ی ملعون بر امیرگه نه تاج، نه تخت وه نه‌ده حاکمیت بیره‌دیر. بونی بز جوده یاخشی بیلگه‌نیمز کبی کوره‌شیره‌ت‌ده بونی بزده‌ن آز بیلمه‌یدر. کوره‌شیره‌ت چه‌کیستلرگه امیرنی توتوب بریشنی وعد ایتکه‌ن بولسا، او بو صورتله ایسکی روس چارلیغی آگه‌سیده‌ن وه اوز یورتینینگ استقلال دوشمانیدان قوتولغان بولوشینی اویله‌گه‌نلیگی ممکندر. فقط بوتون تورکستانلیلر، بوخارا امیرگه قارشو بولسالار هم، بولشه‌ویک چه‌کیستلری بیله‌ن آگلاشماسلقلاری وه هیچ بر تورلو مذاکره‌گه کیرمه‌سلکلری کیرمک.

بر حقیقی تورکستان ملتچیسی بولغان شیر محمد بیکنگ بو چه‌کیستلر تاماندان اوتنگ اوستیگه آتیلماقدا بولغان افلاس داغنی تازالاب آلالاجاقیغا اینانامز.

اوز قوماندالی آستیدا یورتنی اوچون ظالملارغا قارشو کوره‌شکه‌ن مینگلرچه شهید یورتداشلارینگ قانیده شیر محمد بیکده‌ن بونده‌ی افلاس داغنی تازالاب تاشلاشنی طلب ایته‌در.

بو قاریده شیر محمدبیکنگ حقنده سویله‌گه‌نلریمزنی، طبیعی، فضیل مخدومگه هم ثابته‌مز.

«یاش تورکستان»

تورکستان وه آفغانستانده‌گی ایش (*)

میرآلای حسن

کابلدا آفغان حربی ایشلر نظارتنده خدمت ایتوچی سابق تورک اوردوسی ضابطلریده‌ن میر آلای حسن افندینی گه، پ، او، (چه‌قا)ده خدمت اوچون اینکه تارتیشغا موفق بولدیم. میرآلای حسن

(*) «یوسلادیه یوروش» قازپانیسک ... اوقتوبره‌ده‌گی نومیرنده‌ن آلندی.

بیلک انور پاشا حرکتی جانبدا اونک قول آستیدا ایشلەدی. انور
پاشا شهید توشکەندەن سونگ آفغانستانغا اوتوب او یرده آفغان
خدمتیگە کیردی. تورکستان باسماچیلاریدان کوپی اونی تانیرلار-
دی. اونگچون کابلگە کیلگەن زمان اونگ اویدە قونارلاردی.
باسماچیلاردان فضیل مخدومدە اونگ اویدە یاتار ایدی.

حسن یکنگ یاردمی بلەن آولا فضیل مخدومنی سونگرا
کورشیرمەتنی قازاندق. معلوماتیمزغا قاراغاندا کورشیرمەتنگ قولیدا،
اوفرغانە باسماچیلارینی اداره ایتەر ایکەن هندستان حکومتی بلەن
اوزیگە یاردم بیریش حقیدە قیلغان معاهدە بولیش کیرەک ایدی.
اونگ اوچون کورشیرمەت بزنی کوب قیزیقتراد ایدی. بز اونی
قازانغاندان سونگ شو معاهدەنی قولغا توشوروب، لوندوندە نشر
ایتلگەن «زینوویەف مکتوبیگە» قارشو، نشر ایتمەکچی ایدك (۴)
کورشیرمەت بلەن مذاکره باشلاندی. آز وقت ایچندە آنگلاشیلدی،
کە بوندای بر وثیقە هیچ بولماغان ایکەن. بونیگلەدە او آکەنلرنی
(فضیل مخدوم بلەن کورشیرمەتنی) قویوب یوباریشدان بوخارا
امیرینك ایزیگە توشوروب فایدەلاندق. بو یولدا بوخارا امیرینی هیچ
کوره آلماغان فضیل مخدوم جوده کوب غیرت کورسەتدی.

بوخارا امیری بلەن مذاکره

1925 نجی ییل اورتالاریندا قولیمغا ایکی تکلیف کیلدی:
برنچیسی بوخارا امیری وکیلینك تکلیفی ایدی. بو تکلیفدە امیر
بزنگ بلەن یەرەشیشگە حاضر بولغانینی بیلدیرەر ایدی. فقط بونگ
اوچون ایکی شرط قویار ایدی، بو شرطنگ بیریسی اونگە تقاعد
معاشی بیریلیشی، ایکنچیسی یالغاندا کەم بولسا هم بوخارانگ کیچیك
بر قسمی اوستلدە امیر حاکمیت حقینگ تانیلیشی ایدی. امیر آفغا-
نستان حکومتیدەن آیدا 14 مینگ روپیە معاش آلوب توریر ایدی.

(۴) «زینوویەف مکتوبی».

اونگچون مەندە اونگ یالغاندا کەم بولسا هم طلب ایتکەنچا کیبیت
حقینی بونیلەدی رد ایتوب، یالغوز اونگە معاش بیریش حقدە کە
مذاکره یوروتدم. ایکنچی تکلیف بولسا فضیل مخدومدەن کیلگەن
ایدی. بو کشی یا امیرنی اولدیریش وە یاکە اونی آلداب ساویت
توپراغیغا اوتکەزیب یوباریشنی تکلیف ایتەر ایدی. مەن هر ایکی
تکلیفنیدە درحال موسقواغا بیلدیردم. موسقوادان کیلگەن جوابدە
ساویت حکومتینك بوخارا امیری بلەن هیچ بر تورلی آنگلاشوغا
کیریشمەکچی بولماغانلغی وە امیرنی یوق قیلیش مسئلەسیندە بولسا،
اساس اعتباریلە، موسقوانك قارشو بولماغانلغی بیلدیریلیب، بو یلانی
ایشگە آشیریش مەنم اختیاریمگە بیریلدی. آما بو ایشدە ساویت
حکومتینگ کابلدەکی سفیرینگ راضیلغی بلەن حرکت قیلیشم
شرط قویولدی. مەن بو مسئلەنی موسقوانك کابل سفیری ستارك
(Stark) بلەندە مذاکره ایتدم. او هم اساس اعتباریلە بو مسئلەگە
قارشو بولماغانینی بیلدیردی. فقط امیرنی یوق قیلیش اوچون
موفقیاق بر فرصتنی کوتوشینی سویلەدی. او بو ایشنك «آفغانستان
وە باشقا بعضی حکومتلر بلەن ساویت حکومتینگ آراسی بوزولوش
احتمالی آز بولغان بر آندا بەجەریلیشینی لازم تابدی».

«یاش تورکستان» باشقارماسی یوردونی جەکیست آغابیکوف
(آروتونوف)دەن خصوصی مکتوب آرقلی اونگ سابق بوخارا
امیری وە کورشیرمەت بلەن قاندای مناسبتگە کیریشکەنلگی توغر-
یسدە معلومات سورەگەن ایدی. آغابیکوفدەن او مکتوبگە توبەندە-
کی جوابنی آلدق:

10. 6. 30.

Г-ну Мустафа Чокаеву.

Отвечаю на Ваш вопрос:

1) Фамилию представителя эмира бухарского я не помню. Помню, что был у него „Диван Беги". Переговоры происходили летом 1925 года.
2) Периговоры с Курширматом я вел лично в доме Хасан-эфенди, в присутствии хозяина дома, Фузаил-Максума и брата Курширмата. Встречался несколько раз. Деньги ему передавал также лично.

Примите мое уважение Г. Агабеков.

ترجمه‌سی:

مصطفی چوقای بیك!

سورافلار گزغا توبه‌نده‌گی جاوابلارنی قایتارامه‌ن:

(1) بوخارا امیری وکیلینك اسمینی اونوتکه‌نمه‌ن. فقط او وکیلنی امیر «دیوان بیگی» بولغانینی ایسله‌یمه‌ن. امیر وکیلی بیلن 1925 نچی ییلینگ یازیندا کوروشکه‌ن وه سویله‌شکه‌ن ایدیم.

(2) کورشیرمه‌ت بیلن حسن افندی اوینده، اوی ایگه‌سی، فضیل مخدوم وه کورشیرمه‌تنینگ قارداشی (1) حضورنده یوزمایوز سویله‌شدم. (کورشیرمه‌ت بیلن) بر نیچه مرتبه کوروشدم. یولینده (کورشیرمه‌تگه) اوزیم بیردم. حرمتله غ. آغاییکوف.

ادبی بولم،

تورکستانده قوربباشیلاریغا

(یاشلاردان)

یوردینگ ایرکی اوچون چیندن ییل یاقلاغان،
آرسلان تیمورلنه‌ریمزنینگ یولباشچیسی بولغان،
شوردریا[1] بویدان آتاینگا آت قویغان،
ای مغرور، او تورك اوغلو، قوماندان!

•

بز قورتولوش یولیدا جارچاماس یولچیمز،
بزگه بو یولدا تورغاق او گوزه‌ل یورتیمز،
قارا قارنالغ نیریگه سارسیلماس توکیمز،
قیزیل نیکه‌تنی ینچیر بو آیاقلاریمز!

•

اوردوسنك یولیمزغا چقارغان تومسقونی
قالین تیمر، بولاندان یمه‌لگه‌ن بولسادا

(1) کورشیرمه‌ت قارداشینگ (اوکه‌سینینگ) اسمی نور محمد (نورمه‌ت) دیر. یاشقارما.
(2) شوردریا = جزر دیگری.

یوکسه‌ك تاغلاردان تاشقا اوزایغان بولسادا
پارچالار قایریلماس بو باش بیله کله‌ریمز!

•

ذه‌گلمه‌س نه‌یزه‌مزله قوواماز قانخوردنی
بو یورت بر گدر، بز اوگا ایگه بولغونچا!
کیلکینده‌ی یالماغوزلار یورتده قالماغونچا
کیرمه‌س اصلا قینغا بو قلیچله‌ریمز!

استانبول — 1928 — 15 اوقتوبر ایلتر.

تیشقی خبرله‌ر

I ابراهیم بیك قامالغان. کابلدان آلدیغمز خبرگه قاراغاندا یوروتغی بوخارا امیری طرفداری وه آتاقلی قورباشی ابراهیم‌بیك آفغان حکومتی ناماینده‌دان قاماققا آلینمشدر.

II بو قانده‌ای گه‌پ؛ فنجه "Helsinki Sonomat" غازیتاسینگ 30. 9. 26 تاریخلی 250 نومروسینده توبه‌نده‌گی قیزیق بر خبرنی اوقودق:

«شوکونلرده استوباگه ساویت روسیه‌سیدن، بوخارادان عالم ادریس (Alimidris)[1] کیلدی. مقصدی بوخارالیلارنینگ بیرلیگینده بولاجاق مجلسله‌ریگه بارماقدر. بولار جمعیت اقوامغا خصوصی بر هیئت یوبارماقچیلار. بو هیئت بوخارانینگ حاضرگی حالینی حل ایتمه‌ك اوچون مسئله‌نی بین‌الملل ایندیریب آلینی اوتونه‌جه‌کمش.

ساویت روسیه بوخارانی اشغال ایتکه‌ن وه بوتون یارلیغینی تالاغان ایدی. امیرده اولا وقت آفغانستانغا قاچقان ایدی. بوخارالیلارنینگ تینچله‌ری استقلاللارینی وه اوز یرله‌رینی کیری قایتاروب

(1) بو یرده آتالغان عالم ادریس وقتیله ساویت حکومتی ناماینده‌دان بوخارا معارف وکالتی دینی امیرده ایلیب یرلیگه یوباریلغان واقته‌وبت مأموری عالم جان ادریس ایه‌سی ایکه‌ن، یاشقارما.

آلیش اوچون ساویت روسیه‌گه قارشو کوره‌شده یاردم بوده‌مه‌کدر.
عالم ادریس بر هفته تاروادا توردی. تارودا بوخارا مهاجرلری‌ده
باردر.

باشقارما: سابق بوخارا امیری «دیوان بیگی» ملک ساویت چه‌قار
سیکه بیلیب، بوروشی ساویت مأمورلری عالم جان ادریسی بیلن
اوزینی «بوخارا گه‌نه‌رالی» آتاب یورگه‌ن حاجی مقیم‌بای‌لارنی
امیر قائده‌سی اوچون جمعیت اقوامغه مراجعت ایتدیریب یورگه‌نی
سابق بوخارا امیری وه روس گه‌نه‌رالی سید میر عالم‌نینگ کیم
ایکه‌نلیگینی آچیق کورسه‌تمه‌سمی؟

خبرلەر بولیمی:

تورکستان خبرلری

قازاغستاننینگ اون یللیق بایرامی آلدیندا بولشه‌ویک غازیته‌لاری ساویت حکومتینینگ قازاقلار آراسیداگی «یوتوقلری»نی، ساناتیغا باشلادیلار. «یوتوقلر»نینگ برینچی قاتاریدا قازاغستانداکی «مللتلر دوستلیغی»، یعنی قازاقلار بیلن روسلرنینگ «اورتاقلیغی» توره‌دور. بو مسئله حقیده «ئه‌مگه‌کچی قازاق» غازیته‌سینینگ 24 هه‌م 25 آوغوست نومرولریده غایب‌نظر اوغلی مصطفی دیگه‌ن بریسی تامانیدان «ایکی کیلومه‌تر» اوزونلغیدا مقاله‌لر یازیلمشدر.

ساویت حکومتینینگ ملی سیاسیتی آرقاسیدا قازاقلار بیلن روسلر آراسیداگی «ناراضیلقلار بوتونله‌ی یوقالیلدی»، دیگه‌ن غایب‌نظر اوغلی، اوزینینگ بالقاجیلیغینی تصدیق ایتمه‌ک اوچون مثال اولاراق، موسقوا قومونیست آقاده‌میسی اوقوچیلاریدان جاقابای اوغلیننگ بر قوتقرانسده: «قازاغستاندا مللتلر ماسیاسی توزمه‌س حالغا ته‌یله‌نیب کیتگه‌ن. آیبوقسا قازاقلار بیلن روسلر ماسیتی» دیب سویله‌گه‌ن سوزلرینی کیترمشدر.

موسقوا قومونیست آقاده‌میاسنداگی جاقابای اوغلیننگ قازاق

روس ماسیاسی حقنده قاتغی شو بولسا قازاقستان ایچنده‌گی قازاق یاشلاریمزنینگ بوگونگی «یوتوقلر»گه قاراشلاری قاندای ایکه‌ن؟ بو سوراقنینگ جاوابینی‌ده غایب‌نظر اوغلیننگ مقاله‌لریده تاپیش ممکندر. غایب‌نظر اوغلی سه‌مه‌ی دائره‌سنده‌گی قازاق یاش قومونیستلاریدان بیکاییلار ایته‌دور. قازاق قومسومولالاری «یوقاری» اورونلارگه یر- یازغان مکتوبلاریده مه‌نه شوندای «انقلابگه تیسکه‌ری» سوزلرنی یازغانلارمش: «حکومتنینگ وعده ایتکه‌ن قازاق عسکری قایدا؟ وعده ایتلگه‌ن مختاریت قاییردا قالدی؟ بو وعدلر قازاقلارنی ونتیجه قواتریشدان باشقا بر نه‌رسه‌گه یارامادی. قازاغستاننی «ایلیب- یولیب» اوتورگه‌ن یالغوز فرقه اورونلاریدر. فرقه حکومت باشیغا اوز کشیلرینی گه اوتقوزادر. فرقه باشیدا روسلر اوتوره‌درلر. قازاغستاننینگ آچقیچی غالاشچوکین قولیدا و. س...»

موسقوا قومونیست آقاده‌میسی منبریدن سویله‌نگه‌ن سوزلر وه قازاغستانداگی یاش یورتداشلاریمزنینگ «یوقاری» اورونلارگه یازغان مکتوبلاریده‌گی یارجا حقیقتلر «تورکستان ملی بیرلیگی» («ت. م. ب.»)نینگ کویه‌دون ته‌یت وه یازوب کیلگه‌ن فکریدر.

بزلر بو تاماندا، اولر یورتیمزنینگ ایچنده بولا تورب هه‌مه‌مزنینگ بر وه تیگ توشونیشمز، «ت. م. ب.»نینگ توتگه‌ن یولی وه غایه‌سینینگ توغری هه‌م ساغلام ایکه‌نلیگینینگ جانلی شاهدیدر.

•

«ئه‌مگه‌کچی قازاق» غازیته‌سینینگ 25 آوغوست نومروسیده‌ن تو‌یه‌ده‌گی معلوماتلارنی آلامز:

1) ساویت حکومتینینگ بیش یللیق پلانی بویونچه (1) 3 یل ایچنده 5 یوز 44 مینگ کوچه‌به خوجالقلار یرلشتریلمه‌کچی. یالغوز شو یل ایچنده 84 مینگ خوجالق یرلشتریلمه‌کچی ایدی. فقط بو

(1) بو پلان حقیده «یاش تورکستان»نینگ اوتگه‌ن سانیدا اصلان تیمور اوغلی مقاله‌سیگه باقیلسین. باشقارما.

Abdulvahap Kara

ايشك ايمديگه باشلانغايدان 84 بيكنگ اوندەن بريسى هەم يرلەر
شتريله آليشالماجاقدر.

بونيگله برابر شونى هەم ئەيتب اوتيش كيرەك، كه ايشى يللق
بلان بويونچه قازاغستاننگ يالغوز «تورك‌سيب» تيمير يولى اوته
درگەن بولوسيگه 400 مينگ روس موجيكلەرى كيتريلەجەكمش.

2) اونگەن 1927، 28، 29 يللارىدا قازاغستاندا 257 مينگ
615 خوجالق يرلەشتريلگەن، بو يرلەشتريلگەنلەرنىنگ 102 مينگ
210 ى قازاقلاردان قالغانلارىنگ كوپى دوسلەردەندر.

3) «تورك‌سيب» تيمر يولىنى بولشەويكلەر «قازاق يولى» ديب
باقيريب-چاقيريب يوروكجى بولادىلار. كورەيلىكچى، بو «قازاق
يولى»دا قانچا قازاق خدمت ايتار ايكەن؟

«تورك‌سيب»دە هەممەسى بولوب 10 مينگ 780 كشى ايشله
يدرلەر. بونلەرنىنگ يوزدە 19 يارىمى قازاق ايشچيلەريدر. دەمەك
كيجى قازاق «بو «يوزدە 19 يارىم»نى آجيقراق قيلوب كورسەتيشكه
اوەلگەن بولسا كيرەك. چونكه 16 مينگ 786 نىگ يوزدە 19
يارىمى 3300 دەنگكه عبارتدر.

4) «ئەمبانەفت» اوجاقلارىدا چاليشادرغان 2706 نفر ايشچينك
1406 نفرى قازاقلاردر. فقط توزوكرەك اوروندەكى قازاقلار
روس ايشچيلەرىنىنگ يوزدە سكزينى هەم تشكيل ايته آلماسلار ايكەن.
(7,9%)

5) قارساقپاى قورغاشين، ميس ... معدن اوجاقلارىداكى 2317
ايشچينك يارىمىدان كوپى قازاقلاردر. لاكن توزوكرەك اوروندە-
كى قازاقلار بوتون روس ايشچيلەرىنىنگ يوزدە آلتى يارىمينىدا
آشالماسلار ايكەن.

6) قازاغستانداكى اداره ايشلەرىدە قازاقلارنىنگ اهميتىنى بيلمەك
اوچون توبەندەكى رقملەر يەتە يارديم بيرەدر: قازاغستان
دائره ساويت محكمەلەرىدە (ياشقارمالارىدا) قازاق مأمورلەرى

يوزدە يكرمە يشتەدەن بر آز آرتوقراق (23,2%) ايكەنلەر. كوچير ۋە
اوى يازالاشتوجيلار كەبى خدمتكارلەرلكدە بو حسابقا كيرگيزلگەنى
اونوتولمەسلك كيرەك.

اوقرووغلاردا (دائرەلەردە)كى مسئول ايشچيلەرنك يوزدە 30
ى قازاقلاردر (قازاغستاندا 11 دائره «اوقرووغ» بار).

7) قازاغستانداكى فرقه ايشيگه كيلسەك توبەندەكى رقملەرنى
كورەمز: قازاق فرقه اعضالارى 19 مينگ 20 كشى. ديمەك قازا-
غستانداكى فرقه اعضالارىنىنگ يوزدە 43 (يارىمىدان آز)ى
قازاقلاردر.

يوقاريدا كيتريلگەن رقملەرگە نظر سالساق، سەمەى دائره-
سىدەكى باش قازاق قومسومولالارىنىنگ «يوقارى» اوروندەرگە
يازغان مكتوبلەرىندەكى سوزلەرىنىنگ كەتە دليللەرگە تيگيزلەنگە-
نلكى آپ آچيق كورونوب توروبدر.

1— يورت غائبى. قازاغستان فرقه كاتبى آزموقان قوراميس اوغلى
حقدە بز دەباش توركستاننىنگ برنچى سانيدا ياق يازغان ۋە اونى
ايسكى شارلاتان ياغتيجان قازاقلارنىنگ معنوى اوغلى ۋە اقلاسى كو-
لباى توغوسنىك سوت اينيسى ديب آتاشقان ايدك. (بو آتالغانلارنىنگ
هەر ايكيسى‌دە قازاق چوللەرىندەكى قومسومولستلارنىنگ كەتەلەرىدەن
بولوب روس بولشەويكلەرىنىنگ اينگ كوب سيوگەنلەرىندەندر.) هەمه
شو يارش خائن قوراميس اوغلى 10 نچى ايولدە موسقوادا‌كى 16
نچى فرقه قورلتايى مجلسيدە بر نطق سويلەگەن. او نطقندە: «بز
قازاغستاندا آدەمسزلقدان قيناللاقدامز. اهاليسى تيز بولغان دايو-
لارىدان (يعنى روسيەدەن) قازاغستانغا كوب مهاجرلەر كيتريش
كيرەك» ديگەن.

قازاق چوللەرىندەكى اهاليدەن اوچدە بريسىنىنگ ساويت حكو-
متى سياستى آرقاسيدا قريليب كيتكەنينى بو خائننىنگ اوزى هەم

Abdulvahap Kara

بوده ياخشى بيلەدر. باشقاچاراق ايتكەندە، قازاقستانداكى آدەمسزلق
موسقوا سياستينك نتيجەسيدر، موسقوا بولشەويكلەرى اوزمزده چارلق
مهاجرت سياستينى دوام ايتديرمه كده‌لەر. يورت خالقى آزموقانغا و
يتوشمەس كەبى او اوز تامابدان اوتونج هم قلوب قويغان.

II– اوتوره‌بيسه، تورکستانك قازاقلار قسمنده الڭ مهم ايش كوچەبه
وە يارم كوچەبه چاروايقلارنى اوتوروتش ايشيدر. ساويت حكومتى
بو توغريده كوب سويله‌دى. فقط قازاقلارمزى اوز توراغيغا ايكه
قيلادرغان حقيقى ايش ميدانيده بوكونكه‌چه هيچ بر بەرسە ايشلەن
مەگەن. "Sovietskaja Step" غازيتاسى 19 نجى ايول نومروسنده
«كوچەبه خوجاليقلارنى اوتوروتش بلانى بوكونكه‌چه 6 تابجيه
توزولدى. اداره‌لەربك كورى بو ايشكه جدى قارامايدرلار»، ديب
يازادر. فرقه قوميتەسى اوتكه‌ن يل 6 نويابرده بو اوتوروتش ايشنده
كورولەدرگون عملى چاره‌لەرنى بەرەر ساناب چيقارغان ايدى.
1930نجى يل غنوارده قازاقستان اجرا قوميتەسى اوتوروتش
ايشله‌رينك توقتاوسز بەجەريلشى حقده قايتادان بويروقلەر
چيقاردى. 25 نجى فيرالده فرقه قوميتەسى بويروسى هيچ
بر يرده هيچ بر آدمنك بو ايشكه جدى قارامالليغنى بوزەگه
چيقارغاچ قايتادان امرلەر بريلدى. بارى بر هيچ بر قيميلداش ايزى
كورونمەيدر. بو يل ايچنده 84340 خوجاليقنك اوتورتيلشى كيرەك
ايدى. سيردريا، سمەى، كەره‌كەو، قوستاناى، آقتوبا وه باشقا
اوقروغلاردان «اوتوروتش بلانى اوخلاب قالغان» ديگەن خبرلەر
بريلەدر. حتى قازاقستانك مركزى آلما آتا ياندەكى قاسك رايونيده
بدا بو اوتوروتش بلانينى توختاتوب قويغانلار. «ساويتسكايه ستيپ»
غازيتاسينك 116 نجى نومروسيده بو رايونداكى اوتوروتش ايشلەرى
حقده مەنه شو تويەنده كيلەرنى اوقيمز:

اوتكه‌ن يلنك اوتوروتش ايشلەرى «بويوك روس» ملتچيلكى
تأثيرى آستندا بەجەريلدى. قازاقلارغا يامان كوز بلەن قاراش بر

ياقدا تورسون ؛ يير بولوچى ، روس بولشەويكى ، قازاق قولخوزيغا
توشلى 190 هكتار ييرى قوشى روس قيشلاغى فائده‌سيكه‌بيردى.
10 يللك كوموش يول تاپيلغاندا آدەملارنى توتوب آتاقدا
بولغان ساويت روسيه ديكتاتوراسى اوتوروتش بلانينى توختاتوچى
بويلكه كوچەبه وه يارم كوچەبه قازاق بوقسوللارينك تهلكه
قارشوسندا قالغانلارغا سبب بولوچى حتى قازاق قولخوزى ييرينى
تارتوب آلوب روسلەرگه بيروچى (مثلا قاسك رايونيدا) لەرنى مثو.
لينكه هم تاپمايدر. مەنه بو، تورکستانده روس پرولەتار ديكتاتو.
رەينك حقيقى كوروونوشيدر.

III– ترويله‌ي يەسى. قازاقستانك اون يللقى مناسبتيله قازاق شيوه.
سنده يەسى يازيش مسابقەسى آچيلغان. يەسده قازاقستانك اون
يللق اجتماعى ، اقتصادى يوتوقلەرى تصوير ايتيلش كيرەك.

I چيلكى قازانغان ازرگه 1000 سوم
II چيلكى قازانغان ازرگه 500 سوم
III چيلكى قازانغان ازرگه 300 سوم
VI چيلكى قازانغان ازرگه 200 سوم مكافات بريلەر ايمش.

اجتماعى وه اقتصادى يوتوق ديگەنده، قازاق ييرلەرينك روس
مهاجرلەرينه زور بلەن آليب بريلشينى، كوچەبه قازاقلارنك
اوتوروتش ايشله‌رينى تودلى بولالار بلەن توختاتيلوب اوتوروالگەنينى
وه قازاقلارمز روحنده، قالغانى بولالار بلەن روس دوشمانلغى توتدير.
يلماقدا بولغانينى يەرين‌بەرين كورسەتوب چيقارلق چارلى بر
محرر تاپيلارميكەن؟!

فقط ساويت مكافاتينى آلاقچى بولغانلار، طبيعى، تورکستا.
نده‌گى روس پرولەتار ديكتاتوراسينى ماقتاشلارى وه بو روس
ديكتاتوراسينك بوزوقلق هم بوتون يارامسزلقلارينى خاتى آزموقان
كەبى يوتوقلەر قاتاريغا ساناشلارى كيرەك.

Abdulvahap Kara

١٧ «تورك-سيب» يولى «استالين» آتالاقچى تورکستان غازيتالارى

«تورکستان-سيريا» سوزلەريدەن قيسقارتيريلغان «تورك-سيب» يو-
لينك «ستالين» آتالاقچى بولغانيني يازادلار. يورتيمزدە قيلە سيا-
ستى يوروتولينگە باشلاغانداليرى «تورکستان» سوزيني آغيزغا
آليش وە كاغازغا يازيش روس حاکميتى آستدا ايزيلمەكدە بولغان
بچنير خلقمزگە ياساق قيلغان يعنى آلتى يلدانبرى «تورکستان»
سوزيني ساوت آتاماسى تاپيماى باشلاغان. فقط ساوت حكومتى
مشتملكەلرندەكى «يوتوقلەريني» جهت اولكەلردە پروپاغاندا قيلما-
قچى بولغاندا، ايستەمەسە هەم، يورتيمزني اوز تاريخى اسمى بلەن
آتاش مجبوريتدە قالغان وە قالاجاقدر. مثلا «تورك-سيب» فلميدە
تورکستاندەكى قيلە جمهوريتلەريدەن بر آغيز هەم بحث ايتلمەيدر.
او فلمدە پارچالانماغان وە روسلەر آرقاسيدا يوكسەلەكدە (!!)
بولغان روسيە «تورکستان»ى كورسەتيلەدر.

بوتون توركستانليلەر ملى استقلال اوچون روسيە وە حاكم
روسلەر بلەن كورەشيب تورەدرلەر. موسقوانك يورتيمزدە يوروتمە-
كدە بولغان قيلە سياستى هيچ بر آن بزنك ملى استقلال عشقيمزنى
سوندرە آلمادى وە سوندرە آلماسدا...

موسقوا بولشويكلەرى تورلو ناگراگبازلقلار بلەن آولچە
عزيز يورتيمزني ياسوب آلديلار وە بوگونده قيرغين، آچلق وە
روسلەشتريش سياستلەرى آرقاسيدا ايليمزنيدە يوق قيلماقچيلار.
بوندە روسلەرنك ايندە كوروونيشى!

نظريادە هەم بونك اوزيگەسى: «تورکستان-سيريا»لى روس
آغزيدا سيفارلق بولسون ديب «تورك-سيب» حاليدا ساوبلاشتريلادر.
يعنى «تورك»نك آولچە «ستان»«(يورت)»ينى آلغانلار ايدى، ايمدى.
دە «تورك»نك اوزيني يوق قيلماقچى بولادرلار. مەنە بوندە موسقوا
روسلەرنك هەم ايچ هەمدە تيش يوزيني بزگە آچيق كورسەتەدرگەن
علامت لەردەن بريسيدر.

٧ تورکمن شاعرلەرى عشق آبادا چيقادرغان «تورکمەنستان»

غازيتاسى بر قانچا نومرولەريدە توركمەن ايشچيلەرينك توختاوسز
تيب ايشليتيلەريدەن شكايت ايتمەكدەدر. مثلا تاجى نظر قيزى بلەن
يگكى اوراز اوغلى ديگەن ايكى تورکمەن ايشچيسى ييللەردەنبرى
توقويراتيقدە ايشلەب كيلگەنلەر. بر يرگە تعيين ايتلگەن روس
ايشچيلەرى او يلگيلەنگەن يرگە بارماغانلار. شو روس ايشچيلە-
رينك بارماغان يريگە ايكى تورکمەن ايشچيسيني، ييللەردەن بويان
ايشلەب تورگەن وظيفەسيدەن آييروب، يوبارماقچى بولغانلار. او-
لاردا بارماق ايستەمەگەنلەر. مەنە شوگناهى اوچون ايكى تورکمەن
ايشچيني وظيفەسى باشيدان قولاب يوبارغانلار.

«تورکمەنستان» غازيتاسى روس ايشچيلەرينك يرلى ايشچيلەر-
گە قيلغان قوپال معاملەلريدەن وە باشقارمالارنى مليلەشتريش
ايشينك كيتيشيدەندە شكايت ايتمەكدەدر. بو سوگگى مسئلەگە
«تورکمەنستان» غازيتاسى 13 نچى آوغوستدەكى نومروسيدە او-
زونغە بر مقالە باغيشلاغان. «تورکمەنستان» غازيتاسى «ادارەلرنى
مليلەشتريش ايشدە تورکمەنستان، بوتون ساوت جمهوريتلەرى ايچيدە
اڭ كيريدە تورەدر» ديدر. تورکمەنستان مرکزى عشق آبادنك
اوزيدە ادارەلر بوگونگەچە بولسابولسا يوزدە 15-10 يرلەشتر-
يلگەن. يعنى ادارەلەردە تورکمەنچە بيلەدرگەن 2-1 آدم كوروب
قاليش نادر حاللاردانلر. رايونلاردەگى يرليلەشتريش ايشى ايسە
سويلەب اوتوروشگە هەم آرزيمايدر. مثلا «دەناو» رايونيدە بوتون
ادارەلەردە، اجرا قوميتەسيدە، رايون قولخوزيدا، يرصو ايشلەرى
ادارەسيدە، آغرونوملار اتفاقيدە، باختاچيلار شركتيدە حتى قيزيل
چايخانەلەردە بر آغيز هەم تورکمەنچە بيلمەيدرگەن آدملار اوتورە-
درلەر. اوز ايشلەرى، دردلەرى حقدە سويلەشمەك اوچون كيلگەن
دهقانلار هيچ كيم بلەن آگلاشا آلماى باش آغريسى بلەن قايتوب
كيتەدرلەر. دەناو قولخوزى رئيسى اوروناسارى تروشكين تورە-

كنه‌ن خانونـقزلاریی اینکه آلیندان بوتونله‌ی باش تارتادر.
تورکمه‌ن آروولیغا یوباریلهان یازولارنك بوتولیسی دوسجه‌در، هیچ
کیم آکلامایدر.

VI تورکمه‌ن حکومتینك مراجعتی «تورکمه‌نستان» غازیتاسینك 10 ایول
بومروسنده، آفغانستان وه ایرانکه قاچان تورکمه‌نلرینك مال وه
ملکلرینك اوزلارینا قایتاریلیشی حقنده تورکمه‌نستان حکومتینك
امری باسیلوب چیقدی. بو مراجعتنامه‌ده، تورکمه‌نستانده‌ن چیقوب
کیتکه‌ن مال وه ملکلرینی قایتاروب بره‌جه‌کی کیمی اولمه‌رکه اوز
آلورلار، دیله‌در. حکومت بو قایتوب کیلوجی دهقانلارغا قویوب
کیتکه‌ن مال وه ملکلرینی قایتاروب بره‌کی کیمی اولمه‌رکه اوز
خوجالقلارینی قوروش اوچون ایکین اسبابی وه ایش حیوانی بیریب
یاردم‌ده ایته‌رکه‌نینی سویله‌یدر. عجبا تورکمه‌نستان حکومتی بو
قایتاردغان تورکمه‌نلرینك بیکده‌ن تالاوب باشقا تاماملارغا قاچیشغا
مجبور بولماسلقلارینی‌ده وعد ایته آلورمی؟ قیزیل شیطانلارینك قیزیل
پالقانلارینا ایلیب قایتاجاق تورکمه‌ن دهقانلاری تایلاردمی ایکه‌ن؟

VII تورکمه‌نستان معارف ایشچیله‌ری قورولتایی. اوتکه‌ن ایول
آیندا عشق آبادده تورکمه‌ن معارف ایشچیلرینك قورولتایی بولوب
اوتدی. قورولتایده شمولوویچ (Chmulevitch) ، زاپولوتنی (Zaho-
lotny) قایوبوویچ وه ووسقانیان (Woskanjan) لار تاماتیدان معروضه‌لر اوقولدی. تورکستانك تورکمه‌ن قسمنده‌کی دینی، معارف
ایشلرینك حالی حقنده شو معروضه‌چیلرینك اسلمه‌ری اوزی آچیق
وه آیدین بر فکر بیره آلورلیق بر مثالدر.

تورکمه‌ن خلق معارف ایشلرینی شمولوویچ جوده یاخشیلاب
بزه‌ب تصویر ایتوب بیردی. هه‌ر نه‌رسه مکمل قویولغان. طبیعی
که‌مچیلکلر هم بار. فقط اولار اهمیت بیره‌رلك درجه‌ده ایمه‌س.
طبیعی، قونغره‌ده تورکمه‌نلرده‌ن هم سویله‌گه‌نلر بولغان. اولار،

ده‌ن ایکیسینی که نقل ایته‌مز. بوتله‌رنك بریسی بایرام‌علی‌ده‌ن اسکندر
اوغلی، ایکنچیسی عشق آباددان آتابای اوغلی. بو حقیقی توره
کستان تورکمه‌نلری «موسقوا تورکمه‌نی» شمولوویچ بله‌ن قاپ
قارشی بر فکرده‌درلر. اسکندر اوغلی بله‌ن آتابای اوغلی‌لارینك
ایکیسی‌ده تورکمه‌نستان ملی معارف ایشلرینك آچینارلق حالدا
ایکه‌نینی سویله‌یدرلر. آتابای اوغلی «تورکمه‌نستانده معارف ایشله
رینی معارف قومیسارلیغینی یرلیلمشتریش بله‌ن باشلاش کیره‌ك
ایدی» دیه‌در.

بوتون معارف قومیسارلغی دائره‌سنده 4-5 که تورکمه‌ن بار.
قالغانلاری هه‌مه‌سی شمولوویچ وه ووسقانیان جنسنده‌ن روسله‌ر.
تورکمه‌نستان معارف قومیسارلیغنده‌ن چیققان بوتون یازولار روسچه
یازیلادر. تورکمه‌ن مکتبلرنده‌کی معلملر 50 سوم آیلیق آلادر-
لار. بو کونکی قیمه‌تچیلکده طبیعی بو آیلیق هیچ یتیشمه‌یدر. کوب
مکتبلر پالتوز کاغاز اوستنده‌گه‌ده‌ر.

اسکندر اوغلی تورکمه‌نستانك معارفچه اڭ آلداغی بر یری
سانالغان بایرام‌علی‌ده‌کی مکتبنی مثال قیلوب کورسه‌ته‌در. اسکندر
اوغلی دیو، مکتبده‌ن کوره کویراق مالخانه‌گه اوخشایدر. اوڭك
نه سیراسی، نه کورسوسی وه نه‌ده ماساسی بار» دیه‌در. دیمه‌ك بو
مکتبده اوقوتو ایشلری مال باقو درجه‌سیکه توشیریلگه‌ن. بیلیم
پالتوز باشلانغیچ مکتبلرنده‌گه ایمه‌س، عشق آباتداکی معلم
چیقاراتدغان تعلیم وه تربیه ته‌خنیقومنده شمولوویچ، ووسقانیان
جانیلارینك تورکستان ملی منافعینی توشونه آلیشلاری درجه‌سنده‌
که قویولغان. نیاز اوغلی عشق آباد تعلیم وه تربیه ته‌خنیقومینی
بتیریب چیققانلارینك بیلیمینی «تنقید ایتوب اوتوروشکه هم آرزیما-
یدرغان درجه‌ده تاییلدی» دیه‌در. پایتختده‌کی باش تعلیم وه تربیه
اینستیتوسی بو درجه‌ده بولسا، باشقا مکتبلر حقنده نیمه دیش کیره‌ك؟

Abdulvahap Kara

مهاجرتده یورگه‌ن منور آفندی یاشلاری عزیز یوردینی، خلقینی، یارلیقینی وه استقلال کوره‌شینی دنیا عالمیگه تانیتماق اوچون تینمه‌سده‌ن چالیشوب توره‌درلر. آفندی توغانلاریمزنینگ تورك، فارس وه آوروپا تیللاریده یازالغان قیمتلی ملی نشریاتی یاشقالاریده آفندی یوردینی وه آفندی خلقینی سیویشگه اوندهمه کده‌دیر. استقلالغا قاووشماقچی بولغان تورکستانلیلر اوچون یالغوز اوز یوردینی وه خلقینی سیویشگه یتمه‌یدر. بز یاشقالارغا هم تورکستانیمزنی وه تورکلیگیمزنی سیودیریشیمز کیره‌ك. بولده‌ی مهم بر وظیفه‌مزنی یرده، آفندی توغانلاریمز کبی، ملی نشریات آرقاسیداگیه به‌جره آلامز. بو خطده یوردیچی وه استقلالچی آذربایجانلیلار بزگه اورنه‌ك یولا آلودلار وه بو توغانلاریمزنینگ ملی نشریایانده‌ن بز کوبگه فائده‌له‌نه آلورمز (آذربایجان ملی نشریاتی اوچون اودلو یورت باشقارمه‌سیغا مراجعت قیلیش کیره‌ك).

آلمانیادا یوکسه‌ك تحصیل کوره‌گه‌ن آذربایجان یاشلاریمزدان بعرلین غازیتالاریندا نشر ایتدیکی قیمتلی مقاله‌لری بیله‌ن تانیلغان هلال منشی بیلك یاقیندا آلمانچا «آذربایجان جمهوریتی»(*) دیگه‌ن بر کتاب نشر ایته‌ره‌ك آذربایجان ملی نشریاتیك آلمانچا بولومینی تولدیریشگه تولوق صورتده موفق بولغان. یاش مسلکداشیمز هلال منشی‌بیلك توغانیمزنی بو موفقیتی اوچون یوره‌کده‌ن قوتلولار وه بو قیمتلی اثرینی آلمانچا بیله‌درگه‌ن بوتون اوقوچیلارمزغا توصیه ایته‌مز.

باشقارما.

(*) „Die Republik Aserbeidschan". Eine geschichtliche und politische Skizze. 1930. Neudeutsche Verlags- und Treuhand-Gesellschaft, Berlin SW 11.

VIII

قولچوز بلاسی. «یه‌گی فرغانه» غازیتاسینینك 30 .7 .28 ده‌گی 133 نومروسیده‌ن کوچیرمز: قورغان تیپه رایونیده روزی باقی اوغلی بیلده‌ن اونینگ خاتونی سالحه بیبی قولچوز طرفداری بولغانلاری اوچون اولدیریلگه‌نلر. بونینگچون: 1) یوسف ایرمه‌ت اوغلی 2) جت اسماعیل اوغلی، 3) توچیبای قرغیز بای اوغلی، 4) قادر علی بای روزیبای اوغلی لاری آتیب اولدیریلیشگه هم 1) حاکم عبدالرحیم اوغلی، 2) ساریمساق مه‌ت حکیم اوغلی، 3) تورغانبای ایرمه‌ت اوغلی، 4) مه‌لله نورمه‌ت بریمقول اوغلی لاری ایه اون یلدان قاماقغا حکم قیلنغانلار. بولاردان حاکم عبدالرحیم اوغلی بیرقسول بولغانی اوچون اونینگ 10 ییللق قاماق جزاسی 6 ییلغا توشورولگه‌ن. بیرده 5) آق یول سادق اوغلی وه 6) بالتابای اورمان اوغلی لاری‌دا 6 ییللق قاماقغا بویوریلگه‌نلر.

IX

جوابسز قالدیریلغانلاریم بر سوروال. سمرقند فرقه آکتیفلاری مجلسنده اکمل اکرام «مفکوره جبهه‌سنده کوره‌ش» موضوعنده بر معروضه اوقوغان. معروضه سوگیدا اکمل اکرامغا یازیلی سوراقلار قویولغان. بو یازیلی سوراقلارنینگ بیریسنده «مشور قاری حاضر قایده؟» دیلگه‌ن ایمش. اکرام اوغلی بو مهم سوراقغا: «بو سؤال جواب بیریشه آلمایدیر» دیگه‌ن قویا قالغان. («یه‌گی فرغانه» 23. 9. 30)

Abdulvahap Kara